

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ԳԻՏԵԼԻՔ ԵՐԱԺՇՏԱԳԵՏՆԵՐՈՒՆ

Մարտի, 5 Մարտ 1947

Բարձրաշնորհ

Տ. Տիրան Եպիսկոպոս Ներսիսյան

Առաջնորդ Հայոց Միացեալ Նահանգաց

Ամերիկայի

Սրբազան Հայր,

Հանդիմանում եմ անհաշիվ ստանալու յաջորդաբար Ձեր վերջին գոյգ մամակները: Ներեցե՛ք որ ուշացայ պատասխանել: Ձեր առաջարկած նոր աշխատանքները խորհիլ տուիմ քիչ մը: Ձեր դրած 7 պայմաններէն 5ին մասին մասնաւոր առարկութիւն մը չունիմ, իսկ անոնցմէ երկուքին մասին կը փութամ իմ կարծիքը յայտնել քանի մը մանրամասնութիւն խնդրելով:

Ա. Ուզած է՛ք աւելցնել երգէտնի քաժին մը, մէկ տողի վրայ, իմ կողմէ յօրինելի: Այդ յաւելուածական տողին պահանջը անհրաժեշտ չգտայ ես: Ոնէ՛ք երգէտնահար կրնայ առաջնորդուիլ խմբերգի տողերէն, զանոնք մոյնութեամբ մուագելով երկու ձեռքով: Ինձ կը թուի թէ այդ յաւելուածական տողը՝ որուն պէտք չունին երգիչները, աւելորդ խնդողմ մը պիտի մտցնէ երգելի տողերուն մէջ 18 էջի յաւելուածով մը: Կարելի է անկախ **accompagnement** մը յօրինել 2 տողի վրայ, միայն երգէտնահարին յատուկ, քայց ասիկա բոլորովին անջատ աշխատանք մըն է եւ յաւելուածական ժամանակի կարօտ: Աւելցնեմ մանւ որ, թեւ իմ կատարելի **arrangement**-ով, երգեցողութիւնները գրուած պիտի ըլլան մեծ մասամբ եռաձայն երկսեռ խումբի համար (երկու իգական եւ մէկ արական) քայց յաճախ պիտի պատահին անցներ որոնց մէջ արական ձայները ստիպողաբար պիտի քաժնուին երկուքի (թաւ եւ քարձր), երբեմն իրար **doubler** ընելու համար **a' l'octave** եւ երբեմն իրարմէ անկախ երկու տարբեր քաժնններով: Ամէն պարագայի դաշնաւորումը եռաձայն ըլլայ թէ քառաձայն, իր մէջ պիտի պարունակէ **harmonique** հաստատուն մարդողութիւն մը որ կարենայ ի հարկին ծառայել նաեւ իբր երգէտնի քաժին: "Ի հարկին" կ'ըսեմ, որովհետեւ ըստ Կոմիտասի, նախընտրելի է որ երգէտնը ընկերանայ միայն, երբ պատարագը կ'երգուի միաձայն, իսկ քաղմաձայն երգուելու պարագային թեւ հեղինակը ռեւէ մուագարանի ընկերակցութիւն աւելորդ կը սեպէ, քայց երգողներու դիրութեան համար, ձայները **renforcer** ընելու նպատակով, կարելի է այդ մասին թոյլատու ըլլալ: Զե՛ք կարծեք որ մախընտրելի է առ այժմ գոհանալ քաղմաձայն գրուածով, զայն օգտագործելով նաեւ որպէս երգէտնի քաժին:

Եթէ իմ տեսակէտին համաձայն է՛ք, ես կ'առաջարկեմ այդ երգէտնի տողին փոխարէն, երգեցողութիւնները գրի առնել 3 տողի վրայ փոխանակ 2ի: Առաջին տողը յատկացնելով միայն իգական քարձր ձայներուն, իսկ երրորդը՝ արական թաւ եւ քարձր ձայներուն: Յատկութեան տեսակէտով մախընտրելի է այս ձեւը, այսինքն իւրաքանչիւր ձայն անջատ **portee**-ներու վրայ (քացառութիւն կը կազմեն միայն երրորդ տողին մէջ այն անցները ուր արական ձայները երկուքի կը քաժնուին): Այս կերպով խօսքերը՝ Հայերէն թէ Անգլիերէն, իւրաքանչիւր տողին տակը կ'իյնան, ինչ որ ընթերցման մէջ դիրութիւն կ'ընծայէ եւ շփոթումի տեղի չտար: Գեղագիտական տեսակէտով ալ մախընտրելի է: Այս պարագային

իրաքականիչի մեջ հարկ կ'ըլլայ տեղադրել **9 porte'e**, (ամեն մեկ ձայնի համար 3 տող փոխանակ 4ի): Ձեռ կարծեր որ էջերու թիւը աւելցնելու պատճառ ըլլայ: Նկատեցի որ Ձեր դրկած մտոյշը լայն տեղ տուած է վանկերուն: Ամեն մեկ **porte'e**ի տակ կարելի է սեղմեցնել առնուազն 4-5 վանկ աւելի, առանց զանոնք խնդրելու կամ վնասելու յստակութեամբ:

Պատարագին մէջ, սկիզբը թէ վերջը, կարգ մը յաւելուածներ կան, փոփոխականներ եւ մեմբրգներ: Կ'ենթադրեմ որ ատոնք դուրս մնացած են ձեր կազմած 55 էջերէն: Եթէ կան ոմամք որ կարելուր կը նկատուի հանեցէք իմացնել ինձ, կամ աւելի որոշ ըլլալու համար հանեցէք ըսել թէ ո՞ր էջերն են որ դուրս պիտի ձգուին:

Բ. Ուզած էք որ **porte'e**-ները (կամի գիծերը) նոյնպէս ձեռնով գծուին չինական մշակով: Կ'ենթադրեմ որ այդպէս գրուած օրինակները պիտի ծառայեն **photogravure**-ով գիշէ պատրաստելու: Կարելի չէ՞ օգտագործել այդ նպատակին համար, արդէն տպուած գծերով մօթայի թուղթերը: Պատերազմէն առաջ այստեղ ալ գոյութիւն ունէին ընտիր մօթայի թուղթեր շատ յստակ ու սեւ գծեր ունեցող **porte'e**-ներով: Այժմ չկան հոս, բայց կը խորհիմք թէ Ամերիկայի մէջ կը գտնուին ատոնցմէ, ուզուած ծաւալով եւ **porte'e**-ներու թիւով: Եթէ այդ տեսակի թուղթերու գործածութիւնը անյարմար չէք տեսներ հանեցէք դրկել տալ ինձ պէտք եղած ֆանակութիւնով: 24 cm. երկայնութիւն ունեցող գիծերը բաւական են: Մէկ էջի վրայ 9 կամ 10 տող, իւրաքանչիւրին իրարմէ հեռաւորութիւնը (բուն միջոցը) 20 կամ 22 mm. (Հայերէն թէ Անգլիերէն խօսքերը սեղմեցնելու չափ): Ինձ այդպէս բուսցաւ որ Ձեր դրկած մտոյշն ալ նախապէս տպագրուած գիծ ունեցող մօթայի թուղթի վրայ գրուած է եւ սակայն լուսանկարին մէջ շատ տժգոյն չեն ելած գիծերը: Իսկ եթէ այդ թուղթերու գործածութիւնը անյարմար կը սեպէք, խնդրեմ հանեցէք դրկել տալ համապատասխան ծաւալով (առնուազն 28*32) ընտիր թուղթ (**papier registre** եթէ հմար է): Ըստ իս անհրաժեշտ չէ որ էջերու ներքին ծաւալը 24*30ը անցնի: Այդ ծաւալով իմ գրելիքը ըստ բաւականի յստակ պիտի ըլլայ կը յուսամ եւ ընդունակ՝ լուսանկարուելով մաքուր գիշէներ տալու:

Ներփակ Ձեզ կը դրկեմ 2 էջ, ցոյց տալու համար որ նախապէս 4 տողի վրայ գրուած կտոր մը կարելի է 3 տողի վրայ սեղմեցնել առանց վանկերը խնդրելու: (Ձեր դրկած 1 էջը ճշտիւ սղմած է 1 էջի վրայ, 3 տողով): Որպէս դաշնաւորող Ձեր երաժիշտը բարեխիղճ կը թուի, որքան որ կըցայ հետեւցնել դրկած 1 էջէն: Բացի քանի մը ուղղագրական մոռացումներէ (մօթայի մը պոչը կամ մէկ կէտը), "անընկիզբըն" բառին վերջին մօթը **la** պէտք է ըլլայ եւ ոչ թէ **sib**. նոյնպէս "անմատոյց լուսոյն" բառերուն վերջին վանկը **do** պէտք է ըլլայ այլ **sib**. երկուքն ալ սխալ չեն դաշնաւորման օրէնքով, բայց բնագրին չեն համապատասխաներ: **Sol mineur**-ը ճիշտ այն թոնն է որուն վրայ եւ սովոր եմ երգել տալ իմ երգիչներուն: Երկրորդ էջը աւելցուցի որպէսզի բաղդատէք զայն ձերինն հետ: Ձեռ կարծեր որ մեծ տարբերութիւն գտնէք, արդարեւ "Խորհուրդ խորհիւն" եւ անոր պէս մի քանի ուրիշներ, այնպէս մը դաշնաւորուած են որ ռեւէ երաժիշտ, եթէ ուզէ հաւատարիմ կերպով յարգել հեղինակի կամքը, ստիպուած է նոյն ձեւերուն մէջ սահմանափակուիլ: Այս առթիւ պէտք կը զգամ ճշտել որ երկսեռ դաշնաւորումի համար աւելի ձեռնտու է քառաձայն ձեւը, որուն մէջ արական բարձր ու ցած ձայները կրնան ազատօրէն շարժիլ իրենց սեփական ձայնաստիճաններուն վրայ: Միմիջեռ ներկայ պարագային իրարու սահմանին մէջ

կը մտնեն փոխադարձաբար ու հարկադրաբար: Այս պատճառաւ փափաքելի էր գէթ կարելոր կտորներու մէջ քառաձայն ձեւը որդեգրել, 3 կամ 4 տողի վրայ նայելով պահանջէին: Ուշադրութիւն ըրած էի անշուշտ որ Վարդապետը ինքն իսկ, պահանջէին համեմատ, 1էն մինչեւ 4-5 ձայնով դաշնաւորած է առաջնորդուելով երգելի նիւթին իմաստէն կամ անոր պարունակած խորհուրդին թելադրութենէն: Մինչդեռ Եկմայեան, մէկ ծայրէն միւսը մնացած է միեւնոյն կաղապարին մէջ, ամենափոքր նախադասութեան իսկ տուած է համահաւասար եւ համարժէք դաշնաւորում, առանց հաշուի առնելու որ երգելի նիւթը ամէն տեղ միեւնոյն կշիռը կամ նշանակութիւնը չունի: Օրինակ "Խաղաղութիւն ամենեցուն»ներէն ետք, "եւ ընդ հոգւոյդ բում"ը միաձայն պահած է Վարդապետը, պատերուն տալով գայն: Նրաժշտականօրէն ալ շատ տրամաբանական է այս եւ աւելի շահեկան: Ես պիտի հետեւիմ Վարդապետին սկզբունքին: Ըսեմ մաեւ որ «Սուրբ Սուրբ»էն սկսեալ **fa majeur**-ի պիտի փոխադրեմ երգեցողութիւնը: Վարդապետը այսպէս չէ ըրած, ինչու որ միասեռ խումբերու մէջ թաւ եւ քարձր ձայներու ծայրամասերը սահմանափակ են: Սոխալուած է **Tenor**ը իր ամենաբարձր աստիճաններուն վրայ դնել որպէսզի անոնց եւ **basse**ներուն միջեւ ունեցած տարածութեան մէջ 2րդ կամ 3րդ ձայները (**remplissage**) շարժելիք տեղ ունենայ: Մինչդեռ երկսեռ խումբի մէջ այդ սահմանը շատ աւելի լայն է եւ հարկ չկայ **soprano**ները նշանակելու:

Դրկած էջերս հապճեպ գրի առի, ըմտիր թուղթի վրայ աւելի լաւ խմամբ կարելի է տալ: Այստեղ ամէն ինչ էրգաց է տակաւին, մինչեւ իսկ չինական մեծանը որ կը պտղի եւ գրչածայրերը որոնք անպիտան են:

Պատրաստ ըլլալով լսելու Ձեր դիտողութիւնները կը մնամ յարգալից խոր գգացումներով:

Վարդան Սարգսեան

*Նամականի Վարդան Սարգսեանի
ընդ Տիրան Արք. Ներսիսեանի եւ
ընդ Թորգոմ Վրդ. Մանուկեանի
Տպարան Սրբոց Յակոբեանց
Երուսաղէմ, 1995, էջ 3-5*